

Åklagarens kompetens vid internetrelaterade sexualbrott mot barn

– en barnrättslig analys

MOT BARNSEXHANDEL

ECPAT Sverige
2019

Innehåll

1. Inledning	4
2. Internetrelaterade sexualbrott mot barn –utveckling och utmaningar	6
3. Barnkonventionen	10
4. Slutsatser från studien i korthet	12
5. ECPATs analys och rekommendationer	14
6. Källförteckning	18

ECPAT Sverige

ECPAT Sverige är en barnrättsorganisation som arbetar för en värld fri från barnsexhandel, för att sexuella övergrepp mot barn ska stoppas innan de begås. Genom förebyggande arbete slår organisationen mot den efterfrågan och lönsamhet som driver handeln med barn framåt. Genom informations-, opinions- och påverkansarbete samt samverkan med andra parter, bidrar vi till att förebygga och stoppa alla former av barnsexhandel.

Sedan 2005 driver ECPAT en webbaserad hotline dit vem som helst anonymt kan anmäla misstänkt barnsexhandel. Analytiker granskar och sorterar de tips som kommer in och vidarebefordrar därefter alla relevanta tips till polisen. ECPAT Hotline är medlem i INHOPE, en paraplyorganisation för hotlines som arbetar mot sexuella övergrepp på barn på nätet. ECPAT Sverige ingår i ett globalt ECPAT-nätverk, med 103 medlemsorganisationer i 93 länder.

ECPAT Sverige, december 2018
info@ecpat.se
www.ecpat.se
www.ecpathotline.se

@ECPATSverige

Förord

Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen) betonar starkt barnets rätt till skydd mot varje form av sexuell exploatering. I en rättsprocess har åklagare en central roll då brott rörande misstänkt sexuell exploatering av barn i princip alltid har en åklagare som förundersökningsledare¹. FN:s kommitté för barnets rättigheter (barnrättskommittén) har i sina senaste rekommendationer till Sveriges regering betonat vikten av systematisk och fortlöpande utbildning i mänskliga rättigheter, inklusive barnets rättigheter, för professionella som arbetar för och med barn². En av de viktigaste förutsättningarna för att öka rättssäkerheten för barnet som utsätts för sexuella övergrepp är att den åklagare som handskas med utredningen och förundersökningen har kunskap och utbildning om barnets rättigheter.

ECPAT Sverige (ECPAT) uppdrog våren 2018 åt docent Mikael Baaz, docent i freds- och konfliktvetenskap vid Göteborgs universitet, att utreda kunskapsnivån hos Åklagarmyndigheten, åklagarkammarna och de enskilda åklagarna vad gäller internetrelaterade sexualbrott mot barn. Av särskilt intresse har varit att undersöka hur utbildningsnivån hos åklagare påverkar förundersökningarna, och sedermera, i förekommande fall åtal i dessa ärenden.

Baaz studie liksom denna analys visar att specifik kunskap om internetrelaterade sexualbrott mot barn utgör en nödvändig bas i arbetet med förundersökningar avseende denna brottslighet. Det krävs dock mer än utbildning för att förundersökningarna ska hanteras på ett enhetligt och effektivt sätt. Baaz genomlysning av åklagarnas kunskapsnivå visar att andra faktorer såsom resurser, prioritering, engagemang, kreativitet och arbetsmetoder i hög grad påverkar kvalitén av en utredning.

Denna analys avser därför att identifiera inte endast de åtgärder som krävs för att samtliga åklagare ska tillgodoses med nödvändig teoretisk utbildning utan också vilka övriga åtgärder som bör vidtas för ett rättssäkert förundersökningsarbete vid ärenden rörande internetrelaterade sexualbrott mot barn. Med utgångspunkt i Baaz rapport konstaterar ECPAT att Åklagarmyndigheten lever därmed inte upp till de krav som barnkonventionen innebär och de rekommendationer som barnrättskommittén har gett till Sverige när det gäller systematisk och fortlöpande utbildning.

Det här är den avslutande delen av tre i ett forskningsprojekt, som finansieras av Socialstyrelsen, med syftet att utreda det juridiska skyddet för barn mot dokumenterade sexuella övergrepp.

Jag vill rikta ett varmt tack till alla åklagare som givit av sin tid och kunskap för att göra denna studie möjlig. Ett särskilt tack till Helene Gestrin, kammaråklagare och allmänspecialist och Åsa Landberg, leg. psykolog för att ni delat med er av er tid, erfarenhet och kunskap.

Anna Karin Hildingson Boqvist,
generalsekreterare ECPAT Sverige

¹ Åklagarmyndighetens författningssamling 2005:9, §§ 6 – 8.
² CRC/C/SWE/CO/5, p. 22

1. Inledning

1.1 Bakgrund

ECPAT Sverige (ECPAT) har sedan en lång tid tillbaka arbetat för att stärka skyddet för barnet mot dokumenterade sexuella övergrepp. Som ett led i det arbetet ansökte ECPAT om medel från Socialstyrelsen för att påbörja ett flerårigt forskningsprojekt med syftet att utreda det juridiska skyddet för barn mot dokumenterade sexuella övergrepp. Den första rapporten, Barnpornografibrottet³ presenterades i februari 2017 och innehåller en redogörelse för hur skyddet ser ut i dag samt rekommendationer för ett stärkt skydd.⁴ Rapporten bidrog till att regeringen tillsatte en utredning om bland annat barnpornografibrottet som 2018 presenterades i promemorian *Vissa frågor om barnpornografibrottet och om avskaffad preskription för allvarliga brott mot barn.*⁵

När vi arbetade med rapporten om barnpornografibrottet uppkom frågor kring gråzonsproblematik – det vill säga bilder på barn som inte alltid går att bedöma som illegala men som kränker barnets integritet och sexualiserar barnet. Det kan handla om bilder där barnet poserar, mer eller mindre påklätt, s.k. poseringsbilder, eller bilder som inte explicit visar sexuella handlingar men som exponerar eller skildrar barnet i en sexuell kontext. Ett sådant exempel är en helkroppsbild på ett naket barn som publiceras på en webbsida som säljer sexleksaker. Bilden är i sig inte nödvändigtvis olaglig men placeringen av bilden i en sådan sexuell kontext är en allvarlig kränkning av barnet. Mot bakgrund av detta dilemma fokuserade vi i 2017 års rapport på bilder och filmer i gråzonen. I den andra rapporten⁶ visar vi att bedömningen hos polis och åklagare gällande gråzonsmaterial ser olika ut vilket gör att det inte

råder en enhetlighet i definitionen av vilket material som är legalt respektive illegalt. Detta skapar en rättsosäkerhet. Men det är inte säkert att bristerna i skyddet för barn enbart skulle avhjälpas genom striktare lagstiftning. Det är därför av vikt att också andra vägar till ett stärkt skydd diskuteras och identifieras.

En av de vägar som ECPAT rekommenderar i den andra rapporten är att specialisera rättsväsendet. För att barnets rättigheter ska tillgodoses fullt ut i rättsväsendet krävs det att samtliga professioner som arbetar med sexualbrott mot barn har specialistkompetens. Det gäller såväl poliser, åklagare som domare. Barnrättsperspektivet måste finnas med i alla led, för detta krävs rätt kompetens. Det är ECPATs uppfattning att faktorer såsom bemanningsgrad, resurser i övrigt och utbildning/specialisering har påverkat förundersökningarna och i förekommande fall åtal. Brottsligheten och förövarnas tillvägagångssätt utvecklas och anpassas till internet som arena och verktyg för sexuell exploatering mot barn men rättsväsendet halkar efter. Internetrelaterade sexualbrott mot barn ställer även stora krav på åklagarens tekniska och barnrättsliga kompetens.

Med utgångspunkt i våra rekommendationer i Gråzonsrapporten valde vi att i maj 2018 träffa kammaråklagare Helene Gestrin för att diskutera de utmaningar som hon såg när det gäller kunskapsnivån hos åklagare och hur Åklagarmyndigheten kan bidra till rättssäkra utredningar med ett barnrättsperspektiv.⁷ Gestrin lyfte bland annat att det finns bevisvärigheter när det gäller brott mot barn som begås i stängda rum, virtuella eller fysiska.

³ ECPAT Sverige, Barnpornografibrottet - Det staffrättsliga skyddet mot dokumenterade sexuella övergrepp mot barn, 2017.

⁴ Rapporten skrevs av Anna Kaldal, docent i processrätt, Juridiska fakulteten, Stockholms universitet och Malou Andersson, universitetslektor i straffrätt, Uppsala universitet.

⁵ Ds 2018:23, Vissa frågor om barnpornografibrottet och om avskaffad preskription för allvarliga brott mot barn.

⁶ ECPAT Sverige, I gråzonen, En rapport om lagliga sexuella kränkningar av barn, 2017.

⁷ Telefonintervju med kammaråklagare och allmänspecialist Helene Gestrin den 8 maj 2018.

”Att alla inte kan vara bäst men att man kan höja den allmänna kompetensen och rikta de svårare målen mot mer specialiserade åklagare”⁸

Det finns även utmaningar med den tekniska utredningen när det gäller internetrelaterade sexualbrott med barn och utmaningar med bristande resurser hos polis och åklagare. När det gäller utredningsresurser så är de inte tillräckliga när det gäller den tekniska utredningen för alla internetrelaterade sexualbrott mot barn som åklagarna har, vilket leder till att utredningar läggs på hög. När det gäller it-kompetensen hos åklagarna konstaterar Gestrin att svårigheterna gäller att ”alla åklagare förstår inte alltid vad man ska fråga om, vad som ska utredas och vilka utredningsmöjligheter som finns”.⁹ Till detta kommer en mycket hög arbetsbelastning där åklagare ”går på knäna” och inte sällan planerar in skuggveckor¹⁰ för att hinna¹¹. Det är under dessa förutsättningar som åklagarna själva ska söka sig till specialistkurser och webbkurser. Det är en förutsättning att det finns en kammarchef som sätter av tid för åklagaren att gå den fem dagar långa kursen som krävs för specialisering och säkerställer att den inhämtade kunskapen sprids vidare på kammaren.

ECPAT valde att i 2018 års studie utreda om specialisering av åklagare kunde vara en väg framåt för rättsväsendet för att tillgodose barnets rätt till rättssäkerhet och skydd mot varje form av sexuell exploatering. ECPAT uppdrog därför åt Mikael Baaz, docent i freds- och konfliktvetenskap

vid Göteborgs universitet, att utreda kunskapsnivån hos Åklagarmyndigheten, åklagarkammarna och de enskilda åklagarna vad gäller internetrelaterade sexualbrott mot barn. Av särskilt intresse har varit att undersöka hur utbildningsnivån hos åklagare påverkar förundersökningarna, och sedermera, i förekommande fall åtal i dessa ärenden.

1.2 Syfte

Syftet med denna skrift är att göra en barnrättslig analys med utgångspunkt i den kunskap som Baaz har presenterat i sin rapport angående kunskapsnivån hos Åklagarmyndigheten, åklagarkammarna och de enskilda åklagarna vad gäller internetrelaterade sexualbrott mot barn. Av särskilt intresse har varit att undersöka hur utbildningsnivån hos åklagare påverkar förundersökningarna, i förekommande fall åtal i dessa ärenden.

⁸ Telefonintervju med kammaråklagare och allmänspecialist Helene Gestrin den 8 maj 2018.

⁹ Ibid.

¹⁰ En skuggvecka innebär att dubbelboka hela veckan dvs att alltid boka in dubbla aktiviteter (min anm)

¹¹ Telefonintervju med kammaråklagare och allmänspecialist Helene Gestrin den 8 maj 2018.

2. Internetrelaterade sexualbrott mot barn – utveckling och utmaningar

2.1 Ett brott i ständig förändring

Skildringar av sexuella övergrepp på barn har funnits lika länge som möjligheten att dokumentera dem. Före internet var det dock svårt för förövare att hitta likasinnade, och att komma över övergreppsmaterialet. För barnet var den mest sannolika förövaren en vuxen i dess närhet. I dag ser situationen något annorlunda ut. För barnet är närstående vuxna eller närstående barn fortfarande den mest sannolika förövaren i många fall, men okända vuxna är en ny grupp potentiella förövare som inte tidigare fanns.

Förövare kan ingå i globala nätverk, där de med teknikens hjälp kan utbyta enorma bibliotek med dokumenterade sexuella övergrepp på barn, utbyta kunskap och normalisera själva övergreppen. Dagens situation med molnbaserade lagringstjänster innebär också att förövaren inte behöver lagra något material i hemmet eller på eget lagringsminne. Dessutom finns en annan riskfaktor för barnet idag: det egenproducerade materialet. Det är inte ovanligt att barn, frivilligt eller under övertalning, hot eller utpressning, producerar sexuellt kränkande bild- eller filmmaterial på sig själv. Även om det görs frivilligt, finns risken att materialet sprids utanför barnets kontroll.

¹²ECPAT Sverige, Sexuell exploatering av barn på internet, En rapport från ECPAT Hotline, 2018.

¹³John Shehan, föredrag på NetCleans konferens "Skillnad på riktigt", 1 oktober 2018.

I och med att brottsligheten tar nya former måste dess bekämpning göra detsamma. Detta innebär en rad utmaningar för rättsväsendet som har att säkerställa barnets rätt till rättssäkerhet och skydd mot varje form av sexuell exploatering.

2.2 Fler tips kopplade till övergreppsmaterial på svenska servrar

ECPAT Sverige driver en hotline som är en webb-baserad anmälningssida till vilken allmänheten kan tipsa om misstankar rörande alla former av sexuell exploatering av barn. Tipsen avseende dokumenterade sexuella övergrepp på barn ökar stadigt. Med 7 088 stycken inkomna tips 2017 har antalet anmälningar mer än fördubblats de senaste fem åren.¹² Det kan också konstateras att övergreppsmaterial på svenska servrar ökar drastiskt. Den amerikanska barnrättsorganisationen NCMEC (National Centre for Missing and Exploited Children), som också driver en hotline, har från januari till oktober 2018 skickat närmare 11 000 tips till svensk polis avseende övergreppsmaterial med koppling till Sverige.¹³

Ökningen av tips på svenska servrar relaterar främst till en liten grupp fillagringstjänster i Sverige. Dessa hör till de mer populära bland de som delar över-

greppsmaterial på TOR och andra krypterade nätverk. Detta då de erbjuder möjligheten för de som laddar upp material att vara helt anonyma. I dag upptäcks ett större antal av dessa bilder och filmer pga. det proaktiva arbete som genomförs med hjälp av nya tekniska verktyg som tex. Arachnid ett projekt där även ECPAT Sverige deltar. Project Arachnid är en plattform och webbcrawler som tagits fram av Canadian Centre for Child Protection. Verktöget söker på internet efter bilder och filmer som skildrar sexuella övergrepp på barn i syfte att ta ned dem.

2.3 Sambandet mellan barnpornografibrott och egenhändiga brott

I forskningsrapporten rörande det s.k. barnpornografibrottet som ECPAT lanserade 2017 gick forskarna igenom närmare 100 avgöranden från tings- och hovrätt mellan åren 2014-2016. Det visade sig att de personer som dömts för barnpornografibrott i nästan hälften av fallen (48%) även dömdes för sexualbrott mot barn.

Denna bild bekräftas av Brottsförebyggande rådet (BRÅ) som i en tidigare undersökning¹⁴ baserad på 180 tingsrättsdomar rörande barnpornografibrott konstaterade att 38% av de tilltalade också dömdes

¹⁴ Brottsförebyggande rådet, Sexuell exploatering av barn, vad döljer sig bakom sexualbrottsstatistiken?, 2003.

för sexualbrott mot barn. Dessa två studier visar på ett samband mellan barnpornografibrottet och andra sexualbrott mot barn. Mot bakgrund av den vetenskapen är det av stor vikt att polis och åklagare alltid bedriver ett aktivt identifieringsarbete så att barnet på bilden kan ges skydd och den pågående övergreppssituationen upphöra. Ett ärende som inleds pga. misstankar rörande innehavsbrott eller spridning av övergreppsmaterial måste hanteras med vetenskapen om sambandet mellan dessa brott och egenhändiga brott.

2.4 Sexuella övergrepp på nätet är lika allvarliga

I dag finns det forskning som visar att sexuella kränkningar av barn på nätet medför ett stort psykologiskt lidande för barnet. Det gäller även vetenskapen om att det finns bilder på barnet som riskerar att spridas på nätet, bortom barnets kontroll. Barnets oro för spridning kan vara mycket stark även då övergreppen varit "mindre" allvarliga och även i situationer som rör frivillig posering eller avbildning av en sexuell situation i en ömsesidig relation. Sexuella övergrepp där förövaren och barnet inte träffas kan vara minst lika allvarliga utifrån ett hälsoperspektiv för barnet. Sämst mår de barn som utsatts för övergrepp utanför nätet som

dokumenterats och spridits på nätet.¹⁵ Vetskapen om att bilder och filmer sprids på nätet kan leda till ett livslångt trauma hos barnet. Vidare kan barnet drabbas av känslor såsom skam, skuld, medansvar, förödmjukelse och maktlöshet samt en känsla av att brottet aldrig tar slut.

Mot bakgrund av det vi i dag vet om hur barn påverkas av sexuella övergrepp på nätet ser ECPAT mycket positivt på att rättsväsendet inte längre ser dessa övergrepp som mindre allvarliga än övergrepp utanför nätet. I april 2018 meddelade Svea hovrätt dom¹⁶ i fallet ”Operation Relapse” vilket grova sexuella övergrepp över nätet mot ett flertal barn i USA, Kanada och Skottland. Genom hot och utpressning förmådde gärningsmannen barn att framför en webbkamera begå grova sexuella handlingar på sig själva, på andra barn samt på djur. Hovrätten ansåg att ett flertal av de sexuella handlingarna var att bedöma som våldtäkt. Grunden till denna bedömning var att de sexuella kränkningarna i de fall som rubricerades som våldtäkt ansågs vara så allvarliga att de kunde jämföras med de som kan uppkomma vid påtvingat samlag.

2.5 En förövare – många brottsoffer

I Operation Relapse kom 27 barn att bli målsäganden i ärendet, varav 18 kunde identifieras. I ett norskt ärende med likartad brottslighet uppgår antalet målsäganden till flera hundra. Ärenden med så många målsäganden är en stor utmaning för rättsväsendet och något som med stor sannolikhet kommer att bli allt vanligare. Det är inte längre svårt för en och samma gärningsman att samtidigt ha kontakt med ett stort antal barn på nätet, barn som befinner sig i olika delar av världen. Att utreda dessa brott och se till att vart och ett av dessa barn kan representeras i en juridisk process ställer höga krav på polis, åklagare och målsägandebiträden.

2.6 Live-streamad sexuell exploatering av barn

Live-streamad sexuell exploatering av barn innebär att en förövare från sitt hem, via webbkamera, beställer och regisserar sexuella övergrepp på barn som streamas i realtid. Denna form av exploatering uppmärksammades i början av 2010-talet då de första fallen uppdagades och ledde till domstolsprövning. Därefter har antalet fall ökat drastiskt världen över. Av de fall som upptäckts och lett till rättsliga prövningar har en majoritet av barnen varit Filippinska. Aktuella rapporter 17 visar dock att brottsligheten sprider sig till länder såsom Kambodja, Vietnam och Kenya. I Sverige har hittills fyra fall av live-streamade övergrepp lett till domstolsprövning. En stor utmaning med denna typ av brottslighet är att den är svårupptäckt. Brotten har istället uppdagats då misstankar om annan brottslighet uppstått. Misstankar som föranlett husrannsakan varvid polisen hittat dokumentation av de live-streamade övergreppen i form av bilder, filmer och chattloggar. Det ska i detta sammanhang noteras att förövaren inte behöver spara eller lagra de live-streamade övergreppen vilket innebär att många brott kanske inte upptäcks trots en genomgång av den misstänktes lagringsmedia. En annan utmaning vid denna form av brottslighet är identifieringen av barnet eller barnen. Även här kan det röra sig om ett stort antal barn i flera olika länder. Detta ställer höga krav på de enskilda åklagarna, både i form av resurser men också kunskap. De är också i hög grad beroende av den internationella rättsliga hjälpen. Detta i sig kan innebära problem vid samarbete med länder, såsom Filippinerna, som har ett mindre väl fungerande rättssystem än Sverige och en hög grad av korruption.

¹⁵ Jonsson, L., & Svedin, C-G., Fördjupningsrapport. Barn som utsatt för sexuella övergrepp på nätet, Stockholm/Linköping: Stiftelsen Allmänna Barnhuset & Barnafriid 2017.

¹⁶ Svea hovrätt, mål nr B 11734-17.

¹⁷ Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA), Europol 2018, och, The dark side of the internet for children. Online child sexual exploitation in Kenya – a rapid assessment report, Terre des Hommes, 2018.

3. Barnkonventionen

3.1 Inledning

För att barnets rättigheter ska tillgodoses fullt ut i rättsväsendet krävs det att samtliga professioner som arbetar med sexualbrott mot barn har specialistkompetens. Det gäller såväl poliser, åklagare som domare. Barnrättsperspektivet måste finnas med i alla led, för detta krävs rätt kompetens. Barnet har en ovillkorlig rätt till skydd mot sexuell exploatering, oavsett vart barnet bor eller befinner sig, enligt artikel 2 i barnkonventionen. Detta innebär att barnets rättssäkerhet och rätt till skydd mot sexuell exploatering inte får skilja sig åt lokalt, regionalt eller nationellt.

3.2 Barnkonventionen och det fakultativa protokollet om handeln med barn, barnprostitution och barnpornografi

Enligt Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter¹⁸ (barnkonventionen) avses med barn varje människa under 18 år om inte barnet blir myndigt tidigare enligt den lag som gäller barnet (art. 1). Den 20 november 1989 antog Förenta Nationernas (FN) generalförsamling utan omröstning. Därmed fanns en juridiskt bindande överenskommelse som säkerställer varje barns rättigheter.

I artikel 34 barnkonventionen sägs att barnet har rätt att skyddas mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp och att de konventionsanslutna staterna ska vidta alla lämpliga åtgärder för att förhindra att ett barn exploateras sexuellt (art. 34). Vid tolkning av barnets rättigheter ska konventionens artiklar ses som en helhet. Det innebär att artikel 34 alltid ska tolkas mot bakgrund av bl.a. de fyra grundprinciperna. Dessa utgörs av rätten till icke-diskriminering (art. 2), principen om barnets bästa (art. 3), rätten till liv, överlevnad och utveckling (art. 6) samt rätten till delaktighet (art. 12).

¹⁸ Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter, 1989.
¹⁹ CRC/C/SWE/CO/5, p. 22

ARTIKEL 34 SKA TOLKAS MOT BAKGRUND AV DE FYRA GRUNDPRINCIPERNA:

- Rätten till icke-diskriminering (art. 2)
- Principen om barnets bästa (art. 3)
- Rätten till liv, överlevnad och utveckling (art. 6)
- Rätten till delaktighet (art. 12)

Enligt barnkonventionens artikel 4 är det den konventionsanslutna statens ansvar att på ett effektivt sätt realisera och skydda barnets rättigheter. Det kan i vissa fall innebära krav på ny lagstiftning, även inom det straffrättsliga området. Till barnkonventionen finns ett fakultativt protokoll, Om barnets rättigheter vid handel med barn, barnprostitution och barnpornografi, som ratificerades av Sverige 2006. Syftet med protokollet är bl.a. att stärka genomförandet av barnkonventionens artikel 34.

3.3 Barnrättskommitténs allmänna kommentarer och rekommendationer till Sverige

FN:s kommitté för barnets rättigheter (barnrättskommittén) har i sina senaste rekommendationer till Sveriges regering betonat vikten av systematisk och fortlöpande utbildning i mänskliga rättigheter, inklusive barnets rättigheter, för professionella som arbetar för och med barn.¹⁹ En av de viktigaste förutsättningarna för att öka rättssäkerheten för barnet som utsätts för sexuella övergrepp är att den åklagare som handskas med utredningen och förundersökningen har kunskap och utbildning om barnets rättigheter.

3.3.1 ALLMÄNNA KOMMENTAREN NR. 13

De allmänna kommentarerna från barnrättskommittén vägleder konventionsstaterna när de ska tolka konventionens artiklar eller teman. Den allmänna kommentaren nummer tretton handlar om barnets rätt till frihet från varje form av våld vilket inkluderar rätten att inte utsättas för sexuell exploatering.

I den allmänna kommentaren har barnrättskommittén särskilt lyft fram utredningar som en viktig del i barnets rätt till skydd från våld. Barnrättskommittén framhåller vikten av att utredningen måste göras av en professionell som har fått en rollspecifik och heltäckande utbildning. Utredningen måste ta utgångspunkt i barnets rättigheter och drivas utifrån ett barnrättsperspektiv.²⁰

²⁰CRC/C/GC/13 p. 51.
²¹Ibid p. 56.
²²Ibid p. 32 och 61 b.

Vidare så rekommenderar barnrättskommittén att konventionsstaten överväger att inrätta specialenheter inom rättsväsendet där åklagarmyndigheten särskilt omnämns. Varje yrkesgrupp som arbetar för och med barn ska ha sektorsövergripande utbildning om barnets rättigheter och behov för barn i olika åldersgrupper.²¹ Barnrättskommittén betonar också vikten av att myndigheter på alla statliga nivåer, som är ansvariga för att skydda barn från alla sorters våld, kan direkt eller indirekt orsaka skada genom att sakna verk samma medel för att genomföra förpliktelse i konventionen. Försummelse kan bl.a. bestå i att man inte tillhandahåller tillräckliga materiella och tekniska resurser, personal och kapacitet för att fastställa, förebygga och bemöta våld mot barn.²²

4. Slutsatser från studien i korthet

4.1 Kunskapsnivån inom Åklagarmyndigheten

I studien granskar Baaz åklagarnas utbildning, från juristprogrammet till grund- och vidareutbildningen. Baaz konstaterar att juristprogrammet saknar obligatorisk utbildning och att åklagarens grundutbildning är tämligen begränsad avseende internetrelaterade sexualbrott mot barn. Detta innebär att en åklagare kan komma att utreda internetrelaterade sexualbrott mot barn med mycket begränsad utbildning på området. För de åklagare som väljer att specialisera sig på brott mot barn ingår kurser som bl.a. behandlar internetrelaterade sexualbrott. Baaz konstaterar att internetrelaterade sexualbrott mot barn är mycket komplexa och kräver stor specialistkompetens. Därutöver konstateras det att för ett framgångsrikt utredningsarbete krävs att olika spetskompetenser (exempelvis specialiståklagare, specialistutredare, barnförhållningsledare och IT-forensiker) samarbetar nära och effektivt.

Baaz övergripande slutsats avseende den samlade kunskapsnivån inom Åklagarmyndigheten är dock att den är mycket omfattande och, sedan något år tillbaka, snabbt växande inom myndigheten. Däremot är den befintliga kunskapen inte jämnt spridd i organisationen.

4.2 Faktorer som påverkar hantering av ärenden

Enligt Baaz hanteras ärenden rörande internetrelaterade sexualbrott mot barn olika beroende på vilken åklagarkammare som hanterar ärendet i fråga. Baaz konstaterar att kunskapsnivån är allra högst på Riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet (härefter RIO). Att så

är fallet beror enligt Baaz bl.a. på att de enskilda åklagarna är nyfikna, engagerade och kreativa, att de aktivt valt att arbeta med internetrelaterade sexualbrott mot barn och därför söker nya vägar i utredningsarbetet och inhämtar erforderlig kunskap under utredningens gång. De arbetar också ofta i par under hela processen vilket möjliggör ett löpande kunskapsutbyte. I de stora åklagarkamrarna, som enligt Baaz har relativt hög kompetens, arbetar åklagarna visserligen inte i par men däremot i team vilket gynnar arbetet på samma sätt som på RIO. Även på dessa har många åklagare gjort ett aktivt val att arbeta med internetrelaterade sexualbrott mot barn.

Både RIO och de stora åklagarkamrarna har också byggt upp en struktur som prioriterar internetrelaterade sexualbrott vilket bidragit till ett obefintligt eller i vart fall mindre organisatoriskt motstånd än på de små åklagarkamrarna. På de små åklagarkamrarna är kunskapsnivån också lägre vilket ett flertal faktorer bidrar till. En är att graden av specialisering är lägre, i princip alla mål lottas till alla åklagare. Den generella kunskapsnivån är därmed också lägre och eftersom antalet ärenden rörande internetrelaterade sexualbrott mot barn är relativt få, har kunskap och erfarenhet genom hantering av ärenden inte utvecklats på samma sätt som vid de större åklagarkamrarna. Den rådande resursbristen gör också att enskilda åklagare upplever att de inte hinner med att inhämta den kunskap och information som framställs av Åklagarmyndighetens centrala organ. Sammantaget gör detta att de små åklagarkamrarna är mera beroende av den enskilde åklagarens individuella kvalitéer än vid de större kamrarna. Den enskilde åklagarens individuella intresse för specifika måltyper kan spela en stor

roll i hur ett ärende bedrivs. Det faktum att olika utredningar anses ha olika status, där brott mot barn hamnar på den lägre delen av skalan, har också betydelse vad avser arbetet vid en liten kammare – inte minst vad gäller kunskapsbildningen kring internetrelaterade sexualbrott mot barn. Avslutningsvis konstaterar Baaz att polisens kunskapsnivå på små orter vad gäller att utreda internetrelaterade sexualbrott mot barn är långt lägre än i de större städerna. Detta påverkar åklagarnas arbete i vilket ett nära samarbete med polisen är av stor betydelse.

4.3 Åklagarnas förslag till åtgärder

Förutom uppenbara åtgärder såsom ökade resurser i form av pengar, tid och personal som i sin tur kan höja statusen för internetrelaterade sexualbrott mot barn har åklagare i studien framfört önskemål om ett ökat samarbete och erfarenhetsutbyte:

- Mellan två eller flera åklagare under hela processen (”dubbling” eller ”team”), från utredning till domstolsförhandling
- Mellan mindre erfarna och mer erfarna åklagare (inklusive mentorskap)
- Mellan olika nivåer i organisationen (såsom lokala kamrar och enheter på riksnivå)
- Mellan åklagare, polis och IT-forensiker
- Genom olika nätverk inkl. att formalisera i dag existerande informella nätverk

Utöver ovanstående efterfrågan av ett ökat samarbete i olika former, framkommer det också i studien ett behov av att skapa miljöer i vilka åklagare uppmuntras till kritiskt tänkande och kreativitet. Detta gäller särskilt de mindre åklagarkamrarna i vilka det är mer ”kostsamt” för en enskild åklagare som kan komma att bli ifrågasatt eller motarbetad vilket kan leda till sämre karriärmöjligheter, löneutveckling samt till professionell och social exkludering. Istället borde kritiskt tänkande vara något som inte bara accepteras utan också uppmuntras, i vart fall i form av lika karriärmöjligheter, lika möjlighet till löneutveckling och fortbildning.

4.4 Kunskapsnivån hos domarkåren

I Baaz intervjuer med åklagare framkommer det att en åklagares utmaningar inte upphör i samband med att förundersökningen är färdigställd och åtal väckts, tvärtom. Flera åklagare vittnar om svårigheter såsom bristande teknisk kunskap samt en oförmåga att sätta sig in i de internetrelaterade sexualbrotten. Kunskapen hos domarkåren inom området är generellt sätt lägre än vad den är hos åklagare. Intresset hos domarkåren för utbildning i sådant som går utanför lagen är också generellt sett lägre. Detta, konstaterar Baaz, innebär att det inte sällan föreligger en kunskapsasymmetri mellan åklagare och domare i mål som rör internetrelaterade sexualbrott mot barn.

5. ECPATs analys och rekommendationer

Baaz studie visar att kunskapen, om än omfattande, är centraliserad till RIO och de större åklagarkammarna. Samtliga åklagare runtom i landet, oaktat storlek på kammare, måste dock få de förutsättningar som krävs för att utreda dessa brott på ett rättssäkert och tillförlitligt sätt. I annat fall kvarstår systemet som ett rättsosäkert lotteri för det enskilda barnet som inte är förenligt med barnkonventionen. Varje barn som bor eller befinner sig i Sverige har rätt till skydd mot sexuell exploatering utan åtskillnad av något slag. Det får inte förekomma lokala, regionala eller nationella skillnader när det gäller en enhetlig och rättssäker process för barnet. Barnrättskommittén har kritiserat Sverige och särskilt lyft fram vikten av att utredningar rörande sexualbrott mot barn genomförs av professionella som fått en rollspecifik och heltäckande utbildning. Utredningarna måste också ta utgångspunkt i barnets rättigheter och drivas utifrån ett barnrättsperspektiv.²³ Enligt artikel 34 i barnkonventionen har varje barn rätt till skydd mot varje form av sexuell utnyttjande och sexuella övergrepp och staten har att vidta alla lämpliga åtgärder för att förhindra att ett barn exploateras sexuellt. Barnrättskommittén har vidare rekommenderat att specialenheter inom rättsväsendet inrättas och åklagarmyndigheten omnämns särskilt.²⁴

²³CRC/C/GC/13 p. 51.

²⁴Ibid.

²⁵Baaz har studerat det utbildningsmaterial som deltagarna får ta del av – "Internetrelaterade sexualbrott mot barn", en powerpoint-presentation av den polisiära utredaren Eva Eklöf i vilken olika frågeställningar belyses. ECPAT har tagit del av detta material och då vi är begränsade till att utgå ifrån en presentation som saknar talmanus och därmed inte har tillgång till den information som ges muntligen vid utbildningstillfället är det svårt för oss att dra slutsatser om hur väl innehållet i utbildningen överensstämmer med den fakta som finns om hur barnet som utsätts för internetrelaterade sexualbrott reagerar.

Åklagarmyndigheten lever därmed inte upp till de krav som Sverige har utifrån barnkonventionen och de rekommendationer som barnrättskommittén har gett till Sverige när det gäller systematisk och fortlöpande utbildning.

Baaz genomgång av åklagarnas utbildning visar att de som specialiserar sig för brott mot barn kan gå tre olika vidareutbildningskurser varav en av dessa hanterar sexualbrott mot barn vilken utgörs av en tre dagar lång utbildning.²⁵ Utifrån ett barnrättsperspektiv är det viktigt att lyfta att det alltid är förövaren som bär hela ansvaret för övergreppet. Ett barn kan aldrig samtycka till ett sexuellt övergrepp. ECPAT vill därför kommentera något kring det Baaz återger som handlar om barnets behov av bekräftelse – som en förklaring till att barn utsätts för sexualbrott på nätet. Ett barns bekräftelsebehov är inte anledningen till att det utsätts för sexuella övergrepp på nätet. Det är alltid förövaren som bär hela ansvaret för övergreppet. Det är aldrig barnets skuld. Däremot finns det riskfaktorer som kan innebära att en del barn är mer sårbara än andra. Faktorer såsom avsaknad av trygga vuxna, tidigare utsatthet för våld och övergrepp samt funktionsnedsättningar är riskfaktorer som kan påverka graden av sårbarhet.

”Det är viktigt att slå fast att alla barn kan drabbas av sexuella övergrepp och att ansvaret alltid ligger hos förövaren. När det är tydligt fastslaget kan man gå vidare med att försöka förstå bakgrunden till att det finns barn som tar så stora risker, har så svårt att värja sig och ytligt sett ibland tycks söka upp sina egna förövare. Det är också viktigt att ha kunskap om att förövare väljer ut barn som är särskilt sårbara genom att de har sämre förmåga att slå larm. Det kan handla om faktorer såsom få vuxenrelationer, dåliga relationer till jämnåriga, tidigare utsatthet för våld och övergrepp (vilket är en tydlig riskfaktor), funktionsnedsättningar.”²⁶

²⁶Mejlintervju med leg. psykolog Åsa Landberg den 19 december 2018
²⁷CRC/C/GC/13 p. 32 och 61 b.

Föregående kapitel visar att det finns brister när det kommer till kravet på systematisk och fortlöpande utbildning av professionella som handlägger mål rörande internetrelaterade sexualbrott mot barn. Dessutom visar Baaz rapport att det krävs mer än en teoretisk utbildning för att utredningar rörande internetrelaterade sexualbrott mot barn ska hanteras på ett rättssäkert sätt. Genomlysningen av kunskapsnivån hos de olika åklagarkammarna visar att faktorer som i hög grad påverkar kvaliteten av en utredning, förutom utbildning, är: resurser, prioritering, grad av specialisering, engagemang, kreativitet och arbetsmetoder. Om förövaren är en del av en organiserad brottslighet eller om brottet är internationellt är chansen till en åklagare med specialistkompetens större i och med att denna typ av ärenden i regel hanteras av RIO där både specialistkunskap och övriga viktiga faktorer finns. Om däremot ärendet hamnar på den lilla åklagarkammaren finns risken att det hanteras av en icke specialiserad åklagare vilket kan påverka utredningens kvalitet. Det tycks dessutom vara så att en del åklagare inte hinner hantera ärenden på önskvärdt sätt mot bakgrund av bristande resurser. Barnrättskommittén har i sin allmänna kommentar nr. 13 betonat att det krävs att myndigheter som är ansvariga för att skydda barn från alla sorters våld måste tillhandahålla tillräckliga materiella och tekniska resurser, personal och kapacitet för att fastställa, förebygga och bemöta våld mot barn. Vidare krävs att åtgärder och program för att motverka våld mot barn bedöms, övervakas och utvärderas. Barnrättskommittén har därför rekommenderat att tillräckliga investeringar i personal och ekonomiska och tekniska resurser tillsätts för att genomföra ett barnrättsbaserat och integrerat system för skydd av och stöd till barn.²⁷ Sveriges regering är ansvarig för att säkerställa att tillräckliga resurser (art. 4) finns för att barn ska få ett fullgott skydd mot alla former av våld och övergrepp.

ECPAT anser därför att regeringen måste:

1. PRIORITERA INTERNETRELATERADE SEXUALBROTT MOT BARN

Det är uppenbart att utredningar rörande internetrelaterad sexuell exploatering av barn är resurskrävande och att om identifiering av barnet ska kunna motiveras utifrån den arbetsinsats som krävs behöver dessa utredningar prioriteras från statens sida. Åklagare har en mängd olika krav på sig vad gäller prioritering av utredningar gällande olika typer av brottslighet. Regeringen kan genom regleringsbrev markera att sexuell exploatering av barn ska prioriteras.

ECPAT anser att regeringen ska: Ge åklagarmyndigheten i uppdrag att prioritera utredningar om internetrelaterad sexuell exploatering av barn, i syfte att kunna identifiera fler barn och därmed ta barn ut ur pågående övergreppssituationer.

2. TILLSÄTTNING AV TILLRÄCKLIGA RESURSER

Förövare hittar ständigt hittar nya vägar, tekniskt och geografiskt. Brottsligheten är komplex och resurskrävande, inte minst då antalet målsägande för en och samma förövare kan vara stort och befinna sig i olika delar av världen. Det är också en mycket allvarlig brottslighet som kan leda till såväl fysisk som psykisk skada för det utsatta barnet. Barnets rättssäkerhet måste därför garanteras genom att de åklagare som hanterar ärenden rörande internetrelaterade sexualbrott mot barn har den kompetens och de resurser som krävs för att på ett fullgott sätt utreda brotten. Utredningarna kräver också arbetsmetoder som tar hänsyn till mängden material samt att internationellt samarbete är nödvändigt.

ECPAT anser att regeringen ska: Avsätta tillräckliga resurser till Åklagarmyndigheten för att kunna utreda internetrelaterad sexuell exploatering av barn på ett sätt som står i överensstämmelse med barnkonventionen. Av särskild vikt är att resurser tillsätts för att åklagare ska kunna dubblera, jobba i team eller ges möjlighet att tillgodogöra sig mer specialistkompetens.

3. BARNRÄTTSSÄKRA ÅKLAGARMYNDIGHETEN

Varje barn i Sverige har enligt barnkonventionen samma rätt till skydd mot sexuell exploatering oavsett var i landet barnet bor eller befinner sig. Barnrättsperspektivet måste genomsyra alla utredningar som rör internetrelaterad sexuell exploatering av barn och en förutsättning för det är att åklagare som utreder brotten har rätt kompetens. Det är dock inte tillräckligt att åklagare besitter tillräcklig kunskap om hur brottsligheten ser ut, barnets rättigheter enligt barnkonventionen och barnets reaktioner när de utsätts för sexuell exploatering. Åklagarmyndigheten måste också säkerställa att arbetsätten på myndigheten vid sexuell exploatering av barn utformas för att vara effektiva och leda till att fler barn identifieras. Åklagarmyndigheten behöver också säkerställa att kraven i barnkonventionen efterlevs bland annat att prövningar av barnets bästa alltid görs i utredningar samt att barnets rätt att komma till tals och bli hörd respekteras. Sexualbrott mot barn kan mot bakgrund av sin karaktär vara påfrestande för den enskilde åklagarens psykiska hälsa. Utan rätt form av stöd och strukturer omkring sig föreligger det en risk för att arbetet blir för tungt för den enskilde åklagaren. Arbetet är också förenat med risk för sekundär traumatisering.

ECPAT anser att Åklagarmyndigheten ska: Säkerställa att alla åklagare får grundläggande kunskap om sexualbrott mot barn, såväl offline som online, att kunskapen sprids inom myndigheten samt att specialistutbildningen uppdateras kontinuerligt i takt med att brottsligheten utvecklas och förändras. Åklagarmyndigheten måste också tillse att varje enskild åklagare har det stöd omkring sig som krävs för att kunna hantera utredningar på ett hållbart och därmed långsiktigt sätt.

11. Källförteckning

6.1 Offentligt tryck

Ds 2018:23 Vissa frågor om barnpornografibrottet och om avskaffad preskription för allvarliga brott mot barn.

Åklagarmyndighetens författningssamling 2005:9.

6.2 Internationella konventioner m.m.

FN:s konvention om barnets rättigheter.

FN:s fakultativa protokoll till konvention om barnets rättigheter. Om handeln med barn, barnprostitution och barnpornografi. 25 maj 2000.

General comment No 13 (2011), The right of the child to freedom from all forms of violence, UN committee on the Rights of the Child.

CRC/C/SWE/CO/5

Mejlintervju med leg. psykolog Åsa Landberg den 19 december 2018.

6.3 Praxis

Svea hovrätt, mål nr B 11734-17.

6.4 Rapporter

Brottsförebyggande rådet, Sexuell exploatering av barn, vad döljer sig bakom sexualbrottsstatistiken?, 2003.

Jonsson, L., & Svedin, C-G., Fördjupningsrapport. Barn som utsatt för sexuella övergrepp på nätet, Stockholm/Linköping: Stiftelsen Allmänna Barnhuset & Barnafrid 2017.

ECPAT Sverige, Barnpornografibrottet - Det straffrättsliga skyddet mot dokumenterade sexuella övergrepp mot barn, 2017.

ECPAT Sverige, I gråzonen, En rapport om lagliga sexuella kränkningar av barn, 2017.

ECPAT Sverige, Sexuell exploatering av barn på internet, En rapport från ECPAT Hotline 2018. Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA), Europol 2018.

The dark side of the internet for children. Online child sexual exploitation in Kenya – a rapid assessment report, Terre des Hommes, 2018.

6.5 Övrigt

Telefonintervju med kammaråklagare Helene Gestrin den 8 maj 2018.

John Shehan, föredrag på NetCleans konferens ”Skillnad på riktigt”, 1 oktober 2018.

@ECPATSverige

Sankt Göransgatan 66
SE - 112 33 Stockholm
+46(0) 8 598 920 00
info@ecpat.se

www.ecpat.se
www.ecpathotline.se

MOT BARNSEXHANDEL